

ÍZELÍTŐ RÉGI ÉS MAI MAGYAR NÉPSZOKÁSOKBÓL

Dömötör Tekla: *Régi és mai magyar népszokások*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986

A Néprajz Mindenkinek sorozat 3. könyveként jelent meg Dömötör Tekla magyar népszokásokról írt vázlatos összefoglalása, melyben a századforduló és a II. világháború közötti időszak szokásköltészetének egy részét mutatja be azok számára, „akik a szokásokat felújítani, meghonosítani igyekeznek”.

A népszokások minden más népművészetnél kifejezőbben tükrözik egy-egy közösség összetartozását. Ezt igazolja a helyi változatok kialakulása, melyek létrejöttében szerepet játszhat a vallás, a környező népek szokásainak hatása stb. Így vannak szokások, melyek csak katolikus vagy csak protestáns vidéken találhatóak meg, másról a gazdasági tevékenység hozza létre az ünnepi szokásokat. Sok esetben azonban csak látszólag különböznek a helyi változatok, az alapeszme mindenütt ugyanaz. Vannak olyan szokások, melyek egy-egy területen ismertek, mint például a *regöles* (főleg Délnyugat-Dunántúlon), a *kiszéjárás* (a palóc és Nyitra-vidék magyar nyelvterületén). Legállandóbb szokásaink az emberi élet fordulóihoz kapcsolódnak (születés, lakodalom, halál), természetesen itt is található olyan szokások, melyek már csak egy területen ismertek.

Dömötör Tekla, a szokásköltészet jeles ismerője az év ünnepi szokásainak bemutatásával kezdi munkáját. A naptári év mellett a gazdasági év szokásairól is beszélhetünk, melyeket a gazdasági munkák fázisai határoznak meg. A szerző itt nem választja szét a bemutatott szokásokat, hanem párhuzamosan mutatja be őket. Mivel Magyarországon a 16. századig az újév karácsonykor kezdődött (ezt őrzi a karácsonyi mondóka is, melyben a kiskarácsony az újév, a nagykarácsony pedig a karácsony: „Kiskarácsony, nagykarácsony, / Kisült már az én kalácsom...”), ezért kezdődik az új-

évi szokások bemutatásával a gyűjtemény. Az újévi szokások nagyjából abból a hitből erednek, hogy az évkezdeti cselekmények az év folyamán megismétlődnek (jókívánság, ajándékosztás). Az évkezdő hiedelmek a táplálkozás szokásait is kialakították, pl. a lányok gombócfozése (fiúneveket tesznek a gombócokba és főzések, amelyik leghamarabb feljön a víz színére, az lesz a férjük), vagy hogy disznóhúst kell enni, mert az a házba túrja a szerencsét. A köszöntőket, jókívánságokat a házról házra járó kántálók mondták el ajándék ellenében. Egy régi szokást ír le részletesen Dömötör Tekla, ez pedig a szilveszteri gulyafordítás ma már alig ismert.

A farsang időszaka gazdag szokás-hagyománnyal rendelkezik (Vízkereszt, Vince napja, Gyertyaszentelő — időjáráslőslások, Balázsjárás), és napjainkig a leglátványosabb alakoskodás Magyarországon a Mohácson lakó délszlávok (sokácok) csoportos ún. *búsójárása*. Fából faragott álarokban jelennek meg az utcákon, leggyakrabban medve, ló, kecske, gólya alakjában. Farsangi szokás még a *tyúkëve-rőzés, tuskóhúzás, rönkhúzás*.

A *kiszehajtás* virágvasárnapi szokás volt. Női ruhába öltöztetett szalmabábut végigvitték a falun, majd vízbe dobták vagy elégették, ez azt jelentette, hogy vége a börtölésnek, a „kiszének”.

A tavaszi megújulás ünnepe a húsvét: a tojások festése, a húsvéthétfői *locsolkodás*, a *húsvéti köszöntő*, a *zöldágjárás* szokásai szinte mindenhol ismertek. Kevésbé ismert a *komatál-keüldés*, melyet a múlt században még sok helyen gyakoroltak; a jó barát-nők a húsvétra következő vasárnap ünnepélyesen felkeresték egymást és barátságot fogadtak. A *májusfaállítás*, a *pünkösdi király* és *királynő választás* ismertebb szokásainkhoz tartoznak.

Jeles katolikus ünnep az úrnapija, mely a 13. századtól kötelező ünnep volt, a középkorban körmenetes misztériumjáték kísérte, ennek őrszi nyomát a későbbi úrnapi körmenet. A második világháborúig Péter-Pál napját tekintették az aratás kezdetének. Befejezését pedig *aratóbálak*, *aratókoszorú készítése* tette ünnepélyesebbé.

Délszláv hatásra fejlődött ki a *szentiváni tűzgyújtás* (Szent János, június 24.) és más e naphoz fűződő hiedelmünk is. Ilyen a *szerelemvarázslás*, *termékenységvarázslás*, s hogy a tűzbe dobott almának gyógyító erőt tulajdonítottak stb.

Az őszi ünnepkör szokásaihoz sorolható a szüret (*szüreti bál*), a templomok emlékünnepe, a *búcsú*, továbbá a *lakodalmak*, a *pásztorünnepek*, a *kukoricafosztás*. Ősszel tartották a vásárokat is: a Baranya megyei protestáns falvakban gyakoriak voltak a *leányvásárok*. Ilyenkor a szomszédos falvak legényei eljöttek, hogy feleséget válasszanak maguknak. Télen a fonókban zajlott a vidám élet énekszó, viccelődés és társasjátékok közepe.

Gazdag szokásköre van a Luca napjának (*Luca-cédulák*, *Lucaszék* készítése, *kotyolása* a baromfinak, a hiedelem szerint Luca napján lehetett tanulni a boszorkányságot stb.). A karácsonyi szokások közül a *karácsonyfaállítás* a 19. század közepétől él,

a *betlehemezés* viszont már jóval korábbra tehető. A magyarság egyik legrachaikusabb népszokása a *regölés* a télközépi szokások közé tartozott, szerencsekívánó, termékenységvarázsló szokás. (A gyűjteményből a búcsúi — Vas és Zala megyei — regöséneket ismerjük meg.)

Az aprószentek Heródes által Krisztus keresése közben megölt kisdedek szimbóluma, december 28-án szokás *fűzfavesszővel suprikálni*, *csapulni*, *korbácsolni*. A szokást a 15. század óta emlegetik.

Az élet fő fordulóit szokásokkal ünneplik: a *születést*, a *felnőtté avatást*, *lakodalmat* és a *temetést*. Dömötör Tekla közli egy falusi lakodalom teljes forgatókönyvét. Az élet utolsó ünnepe a *temetés*. Noha elsősorban egyházi szertartások szabták meg lefolyását, sok nem egyházi szokás is fűződik hozzá (*virrasztás*, *elsíratás*, *halotti tor* stb.).

A *Régi és mai magyar népszokások* című könyv a néprajzkedvelőknek készült. A szokásokat rajzok, fényképek teszik szemléletessé, a dalok szövegét pedig dallamjegyzék egészíti ki. Azok számára, akik a könyv elolvasása, áttanulmányozása után kedvet kapnak, hogy jobban elmélyüljenek a témába, Dömötör Tekla jól válogatott szakirodalmat ajánl.

SÁRVÁRI V. Zsuzsa